

НОВТВОРИ У МОВАХ ЄВРОПИ: НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА БОЛГАРСЬКОЇ МОВ

Гайдаєнко Ірина Василівна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української і
слов'янської філології та журналістики,
Херсонський державний університет
E-mail: gaydaenko1966@gmail.com

У статті простежено функціонування лексичних новотворів української та болгарської мов, шляхи їх формування, семантику.

Авторка зуміла дослідити спільні та відмінні у шляхах формування лексики за, популярністю їх уживання, простежити спільність та відмінність походження досліджуваних лексем, водночас, з'ясувати різні шляхи формування корпусу новітньої лексики в обох мовах.

Ключові слова: українська мова, болгарська мова, старослов'янська мова, лексика, семантика, новотвори.

Сучасна світова міграція народів спонукає до вивчення та порівняння іноземних мов. Звичайно засвоєння близькоспоріднених мов має більші можливості щодо їх опанування, однак кожна мова має власні специфічні особливості у лексиці, семантиці, граматиці тощо. Тому питання вивчення хоча б одного з рівнів мови, наприклад, лексичного, дозволить нам глибше зрозуміти особливості формування, походження та функціонування лексем, до прикладу, назв-новотворів.

Українська та болгарська мови мають спільне походження – вони обидві мають спільноіндоєвропейські корені, але з розвитком цивілізації, формування націй, а отже й їхніх мов, рухалося власними шляхами і, відповідно, ми відносимо українську мову до східної гілки слов'янських мов, а болгарську – до південної. Що власне нам і вказує на те, що мови хоча й мають спільні корені, але розвивалися по-різному. Тому і лексика, зокрема новітня, має і спільні, і відмінні риси.

Дослідження нових слів, що увійшли до вжитку на міжнародному рівні і, відповідно до обох слов'янських мов, про які ми зараз пишемо, на початку ХХІ століття у зв'язку з тим, що швидкість розвитку технологій посприяла і спонукала й спонукає до створення нових термінів, як на науковому рівні, так і слів-сленгізмів, професіоналізмів на рівні фахівців та користувачів цих технологій. Особливо це стало помітним та відчутним з активним розвитком та входженням у нашу повсякденність, навіть побут соціальних мереж, меседжерів, платформ і взагалі Інтернет-технологій в усіх європейських мовах, зокрема й в обох мовах – українській та болгарській та, звичайно, несподіваних пандемій, війн, природніх катастроф.

Розпочати нашу розвідку варто з історії української мови, з імені, котре виділимо у царині дослідження слов'янських мов, зокрема серед дослідників

«україністики» та «болгаристики» в Україні, Івана Франка. З цього приводу ми звернули увагу на думку дослідниці В. Піскіжової. Вчена пише: «Вихідцем із західноукраїнських земель, що також плідно працював на ниві болгаристики, вже наприкінці ХІХ ст., є відомий український письменник і поет, громадський діяч та вчений Іван Франко (1856 — 1916 рр.). Слід зауважити, що його особливо цікавили староболгарська література та фольклор» [9].

Отже, вивчення болгарської мови та літератури привертало увагу українців-науковців давно, активно проводять дослідження цієї слов'янської мови й сьогодні.

Серед сучасних студій, виділяємо праці, згаданої попередньо, Владислави Піскіжової, яка вивчає особливості українсько-болгарських літературних зв'язків у ХІХ ст. Дослідниця вказує на те, що «Саме з Болгарії на територію Східної Європи почала ширитися церковнослов'янська мова – на основі староболгарської (у тому числі завдяки зусиллям видатних просвітників Кирила і Мефодія), що стала основою для розвитку літературної мови середньовічної України і зрештою всіх сучасних слов'янських мов» [9].

Із цього погляду нас зацікавило дослідження нашої української філологині, зокрема її дисертація, де вона вивчає лексичні інновації в сучасній болгарській мові, Сороки Ольги Богданівни [10].

У статті Ольга Сорока скласифікувала нову лексику, що увійшла до болгарської мови за останні десятиліття. По-перше авторка виділила два основні типи неологізмів, що входять до болгарської мови. Зокрема вона пише: «Неологізми, що з'являються у словниковому складі болгарської мови, розподіляються на кілька типів: лексичні неологізми (це новостворені, найчастіше на основі вже утверджених у мові словотвірних законів із використанням існуючої системи словотворчих засобів (префіксів, суфіксів) та новозапозичені слова, нові стійкі та термінологічні словосполучення), семантичні неологізми (тобто нові значення вже існуючих лексем)» [11].

Історичними моментами розвитку української та болгарської мови цікавиться, відома нам, І. Кочан, яка зазначала, що «до І. Котляревського і Т. Шевченка в Україні були дві літературні мови: церковнослов'янська, запозичена від болгар разом із прийняттям християнства, і староукраїнська писемно-літературна мова (ХІІІ – ХVІІІ ст.) [4].

Цікаві висновки, я думаю, що вони імпонують нам усі, І. Кочан про історію формування української мови та інших слов'янських мов. Вчена зазначила: «Формування української мови, як й інших східнослов'янських, почалося ще від праслов'янського періоду й розтягнулося на декілька століть, проте процес становлення східнослов'янських мов не був синхронним. **Найраніше, як говорить філологиня, він розпочався з української мови через те, що майже вся територія нинішньої України була частиною прабатьківщини слов'ян, а інші східнослов'янські регіони в той час ще були заселені неслов'янськими племенами — балтами та фіно-уграми» [4].**

Активну роботу у сфері вивчення історії власне болгарської мови розвитку її лексики та зокрема лексичного шару, що також, як і в українській мові,

постійно поповнюється, змінюється, проводять і болгарські вчені. Зокрема привертає увагу праця з назвою „Речник на новите думи в българския език от края на XX век и първото десетилетие на XXI век“, издателство „Наука и изкуство“. Автори Емілія Пернішка, Діана Благоєва, Сія Колковська [7].

Учені сформували електронний корпус слів, куди увійшло понад 700 текстів і 240 мільйонів словоформ [7].

У словнику подано слова: *биткойн, брекзит, брекзитър/брекзитер, дрон, дронаджия, ердоганизация, кликер, корпоратокрация, майданец, облачнобазиран, добавена реалност коронакриза, коронащаб, коронаистерия, коронамерки*, що у перекладі означають: *brexit/brexitist, безпілотник, керманич безпілотника, ердоганізація, клікер, корпоратократія, майдан, хмарне середовище, короно криза, місце, де приймають хворих на корону персонал, короноістерія, коронозаходи* [7].

Як бачимо ці слова в більшості своїй навіть не потребують перекладу, бо вони вже стали міжнародного вжитку.

У цьому словнику, як пише рецензент Цветанка Аврамова, переважна частина нової лексики запозичена з інших мов (переважно з англійської), але є й новоутворення, що виникли на вітчизняному ґрунті, наприклад: *антибежански-той*, що проти біженців, *антибрюкселски-антибрюсельський, гипсокартонаджия-штукатур, гифче-gif, лекарствопотребление-споживання наркотиків, лъжебежанец-нелегал або фейковий біженець, майданизиране-майданізація, мрежувам-мережа, протестърство-мітингувальник, протестувальник*.

Як зазначено у новому словнику також є лексика, що утвердилася в болгарській мові, стала номінаціями, однак має «нехарактерні особливості вимови для нашої мови». Наприклад: *бізнес-коучинг, прегаряне, jeggings, інфлюенсер, тренер, краудсорсинг, секстинг* [1]. Те саме ми можемо відзначити і в українській мові щодо таких слів.

До досліджень залучилися й журналісти. Вони пишуть, що за останні 20 років до болгарської мови увійшли чотири тисячі триста нових (дум) слів. І далі зазначають, що все, що ми бачимо, робимо і навіть відчуваємо, переноситься на наше мовлення. «Якщо декілька років тому ми дивувалися, коли чули слово «селфі», то тепер кожен із нас уживає це слово щодня, інформує Нова ТВ. Слова «блог», «пост» і «твіт» народилися швидко. Однак бум нових слів приходить разом із демократією. Щоб слово знайшло своє постійне місце в нашій мові, потрібно не менше 10 років [12]. І з цим можна погодитися. Лише через деякий час ми будемо знати, чи прижилися нові слова в наших мовах.

У болгарських новинах пишуть: «Життя слів, як життя людини. Одні входять напоказ, інші – залишаються непоміченими. Одні живуть довго, інші швидко вмирають. Треті знаходять нові значення, наприклад, *шаттл, супутник, мережа, вірус, хробак, хмара*. Є й такі, що для різних поколінь звучать по-різному. Тому такі слова, як «програвач» і «пейджер», поступово вмирають. Проте кожен день народжуються нові. Технології, мода, ЗМІ, політика породжують їх» [12]. Таку ж ситуацію спостерігаємо і в нашій українській мові.

Зазначимо, що дослідження новотворів і української, і болгарської мов проводяться активно. І спільне в українській та болгарській мовах як європейських мовах є те, що одним із шляхів поповнення їхньої лексики є звичайно запозичення і, як відомо, на це впливає технічний прогрес, розвиток суспільства країн Європи і світу, економіки, а тепер ще й пандемія, яка охопила всі країни та війна.

Щодо новотворів української мови, то можемо вказати, що їй притаманні такі самі способи творення, що й болгарській, ті ж можливості виникнення нових слів, що й у болгарську мову. Однак маємо додати, що окрім вище вказаних шляхів, на жаль, ми фіксуємо прихід у нашу мову величезної кількості нових слів або слів, що отримали вторинну семантику, і у зв'язку також з пандемією, а потім із повномасштабним вторгненням росії в Україну. Наприклад, окрім сучасних слів: *оффер, стартап, медфлюенсер, санітайзер, антивакс, спендемик, дистанційка, самоізоляція, зумпінг, попіт* та інші ми на початку війни почали вживати: *байрактар, джавелін, хаймарс, локдаун, переміщена особа* тощо. Тобто це слова, що увійшли в наше життя спочатку через пандемію, а пізніше через бойові дії, аналізують ФАКТИ ICTV [3].

Тобто, як дослідили наші журналісти, ці слова увійшли до нашої мови, яка є надзвичайно динамічною, бо активно реагує на ситуації та події, що відбуваються і у світі, і в нашій державі [3]. Додамо сюди до прикладу слова, що постійно на слуху сьогодні – *дрон, дрон-«шахед», орк, БпЛА, РЕБ, баллістика, прильот, безпілотник* тощо.

Сюди ж можна додати слова: *наволонтерити, ЗСУїсти, арестовити, шойгушити, кадирити, мамкувати, тракторні війська, «руський воєнний корабль»*. На останньому виразі дещо зупинимося. Цей уже тепер фразеологізм став усім відомим, і навіть популярний журнал VOGUE UA, пропонує звернути увагу на документ Національного Агенства України з питань державної служби, де дають роз'яснення щодо вживання цього виразу в документах, тобто дозволили його включити до офіційного документообігу. Використовується як початок легендарної фрази й означає презирство до злодія та сміливість протистояти злу. Нагадаємо, на початку війни прикордонникам острова Зміїний окупанти оголосили що вони: «руській воєнний корабль». І запропонували скласти зброю. Прикордонник Роман Грибов відповів: «руській воєнний корабль, иди на х*й!». Фраза стала символом спротиву й облетіла сторінки світових видань від Reuter до Guardian в англійськомовній версії [7, 13].

Перелік слів, що різко увірвалися в наше життя, є зрозумілими і активно вживаними, як кажуть, від «малого до старого», можна продовжити: *джавелінити, байрактарити бандеромобіль, гандж, бавовна, денацифікація, орки, оркостан, мордор, за поребриком, рашисти, чорнобайти* [2].

Війна поки що триває і життя триває. Економіка країн Європи працює, відзначимо, що в таких особливо складних умовах працює і економіка нашої України, і тому також можна говорити про поповнення лексики, пов'язаної із цим як в Україні, так і в Європі, зокрема і в Болгарії: *фрілансер, біткойн, хедгантер, фейкрайтер* тощо.

Серед нових слів трапляються й нелітературні елементи, про це говорить лінгвістка Ірина Гнатюк: «Серед неологізмів є й нелітературні слова, нерідко емоційно забарвлені, як, до прикладу, слово *антивакс*. Але поява подібних слів є відгуком на виклики часу. Тому вони мають право на існування, право бути в активному розмовному вжитку. Адже часто саме живе розмовне мовлення живить літературне» [3].

Дослідниця висловлює думку, яка є слушною: «Категорично говорити, що неологізми засмічують мову, не можна. Адже потрібно зважати на стилі мовлення, у яких нові слова використовують[3].

Також варто згадати, що український правопис відреагував на написання окремих слів, що мають відношення до країни агресора, нападника і тепер маємо нові правила: назви «росія», «російська федерація», а також прізвище путіна та його оточення пишуться з маленької літери на знак зневаги. Відповідно пропонується писати *росія* з дуже маленької літери «р» та з м'яким знаком замість літери *р* – *ьосія*.

Таким чином, доходимо висновку, що українська, й болгарська мови, як усі мови Європи, розвиваються й змінюються, наповнюються новими словами, новими значеннями вже відомих слів. Однак, українська мова, на жаль за таких страшних, важких обставин, наповнюється активно новотворами воєнного і військового походження, хоча й інші сфери суспільства також вбирають нові слова, більше терміни, що стають міжнародними. Сподіваюся, що скоро слова війни залишаться лише в пам'яті й більше не буде поповнення нашого словника за таких обставин.

Це дослідження можна поповнити й міркуваннями про входження в мову європейців новотворів, пов'язаних із новими субкультурами, новими словами спілкування підлітків, нових професіоналізмів та сленгізмів. Але це тема для вивчення у майбутніх розвідках.

Список використаних джерел:

1. Аврамова Ц. Нов речник на новите думи в българския език Opera Slavica. 2021, vol. 31, iss. 4, pp. 80-82. URL: <https://digilib.phil.muni.cz/sites/default/files/pdf/144549.pdf>
2. Блог Дяченка: мова під час війни. 16.05.2022. URL: <https://suspilne.media/culture/238617-blog-dacenko-mova-pid-cas-vijni/>.
3. Гірко В. Медфлюенсер, спендемік і зумпінг: 10 неологізмів, які з'явилися в мові нещодавно. 08.11.2021. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20211108-medflyuenser-spendemik-i-zumping-10-neologizmiv-yaki-z-yavylsya-v-movi-neshhodavno/>
4. Кочан І. Сайт Львівського університету імені Івана Франка. URL: <https://lnu.edu.ua/iryna-kochan-ukrainska-mova-zasluhovuie-na-te-shchob-ii-prestyzh-sered-inshykh-mov-buv-vysokyy-i-velychnyy/>
5. Нові слова та звороти, що ввійшли в ужиток з початком війни/VOGUE.UA.13.04.2022.URL:<https://vogue.ua/article/culture/lifestyle/no-vi-slova-ta-oboroti-shcho-uviyshli-v-obig-z-pochatkom-viyini-48269.html>

6. Пернішка Е., Благоева Д., Колковська С. Речник на новите думи в българския език (от първите две десетилетия на XXI век. София: Наука и изкуство, 2021. 336 стр. URL: <https://digilib.phil.muni.cz/sites/default/files/pdf/144549.pdf>
7. Захаријева Мария 4300 нови думи в българския език (по материали от българските меди). Снимка: архив 3–4 | 2010.с 19. URL: <https://www.blgari.eu/ArchivPDF/1003-04/www/1003-19.pdf>
8. Піскіжова В. Особливості українсько-болгарських літературних зв'язків у XIX ст. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Piskizhova_Vladyslava/Osoblyvosti_ukrainsk_obolharskykh_literaturnykh_zv'iazkiv_u_XIX_st.pdf?PHPSESSID=6inf4pg4pau8eudfraib0ife7
9. Сорока О. Б. Лексичні інновації іншомовного походження у сучасній болгарській мові (кінець XX – початок XXI століття). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Спеціальність: 10.02.03 – слов'янські мови: Київ. 2019. URL: https://www.inmo.org.ua/assets/files/disser2/Soroka_aref.pdf
10. Сорока О. Б. Тенденції розвитку сучасного болгарського лексикону/ Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2012. Випуск 56. Частина 1. С. 3–13. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/philology/article/viewFile/2554/2616>
11. 4300 нови думи навлезли в езику ни за последните 20 години. URL: <https://novini.bg/bylgariya/obshtestvo/354906>
12. Національна комісія зі стандартів державної мови. Написання назв «російська федерація» опубліковано 20 вересня 2023 року о 11:13 URL: <https://mova.gov.ua/news/napysannia-nazv-rosiiska-federatsiia>

ЕМОЦІЯ ГНІВУ У КОНФЛІКТНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ)

Ірина Гарбера

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри загального та прикладного

мовознавства і слов'янської філології,

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

E-mail: i.garbera@donnu.edu.ua

Студіювання емотивних значень мовних одиниць актуалізовані у низці вітчизняних і закордонних розвідок із: когнітивної лінгвістики (О. Гірняк «Емоція гніву у сучасній емотивній лексиці: теоретичний аспект» 2019; О. Малярчук «Емоційний концепт щастя: етимологічні та структурні характеристики» 2014; О. Сарбаш «Лексична репрезентація концепту задоволення в англійській, українській та новогрецькій мовах» 2012;